

"כל הספרי מוסר
הרעישו העולם על עון
לה"ר ואנכי מרעיש
העולם להיפוך עון
גדול מזה וגם הוא מצוי
יותר והוא מניעת עצמו
מלדבר במקום הנצרך
להציל את העשוק מיד
עושקו"

פתחי תשובה אורח חיים סימן קנ"ו

הרב יהודה סילמן

רב דקהל חסידים
רמת אלחנן – בני ברק
חבר הבד"צ בני ברק

ב"ה, ערשיק פ' כי תבא, כ' אלול תשע"ח לפ"ק

הנני בזאת להמליץ אודות הארגון החשוב "למדנו".

ידועים התוצאות ההרסניות של הפגיעות בילדים, ואין צורך לפרט עד כמה, בהרבה מן המקרים, הפגיעות יכולים לגרום לנפגעים להיקלע לסכנה נפשית ורוחנית (ובכמה מקרים, אף סכנה גשמית וד"ל). ובעוונותינו הרבים, אף על מחננו המגפה לא דלגה.

לכן, חשוב מאוד לפעול למען העלאת המודעות והחדרת עקרונות המוגנות בקרב הציבור, הן למחנכים ואישי ציבור והן להורים, וכל מי שמעורב בחייהם של הילדים. וגם את הילדים עצמם יש צורך גדול ללמדם ולחנכם להתנהג כפי כללי הזהירות והמוגנות.

ולמרות ההתקדמות המשמעותית שראינו בשנים האחרונות בתחום המודעות והחינוך בנושא רגיש זה, בכל זאת מירב המשאבים הולכים לטיפול סיוע ושיקום, ואין קומץ המודעות משיבע את הארי ועדיין מלאכת המניעה מרובה. וכמענה לבעיה מעיקה זו, קם ב"ה ארגון מיוחד בשם "למדנו" אשר מטרתו היא מניעת האסונות לפני שיקרו ח"ו.

"למדנו", אשר הוקם ומנהל על ידי ר' יהושע ברמן, הינו ארגון הפועל למען המטרות הנ"ל, הן על ידי כנסים וסדנאות, והן על ידי הפצת חומרים כתובים יעילים, למבוגרים וילדים, אשר מתוך עיון מעט נוכחתי לדעת שנכתבו בטוב טעם ודעת בהתייעצות עם רבנים מחנכים ובעלי מקצוע, מתוך הקפדה גמורה על שמירת ערכי הצניעות והקדושה.

והי הטוב יאמר לצרותינו די ויערה עלינו רוח טהרה ממרום שלא יישמע עוד שוד ושבר.

אגודת חסידות יהודא סילמן
הרב יהודא סילמן
רב דקהל חסידים
רמת אלחנן
בני ברק
כ"א אלול תשע"ח

אשרי א' האגודה ז"ע נפלאה
צ"ק בלויאל
ל"ו מנחם
כ"ז תמוז

בית דין צדק

קהילות האשכנזים ביתר עילית

בס"ד

הנני בזה בדברים אחדים אודות הפעילות של ארגון "למדנו", בראשות ידידנו הרב יהושע ברמן שליט"א מבית שמש, העוסק בענייני פגיעות בילדים ובנוער, לצערנו, הציבור החרדי אינו מודע כלל, לסכנה העצומה הכרוכה בפגיעות אלו, לצערנו באים לפנינו מידי יום ביומו את התוצאות ההרסניות הנוצרות על ידי פגיעות אלו.

ב"ה אשר בשנים האחרונות קיימת התקדמות גדולה בתחום זה, והמודעות לכך גוברת, וכפי שהמציאות מוכיחה כי עצם המודעות הינה המניעה הטובה ביותר, אולם עדיין המלאכה מרובה. לכן, שמחתי מאוד להכיר את הפעילות של הארגון החשוב "למדנו", בראשות הרב הנ"ל, ששם לו למטרה החשובה ליצור לקדם וליישם פרויקטים של מניעת פגיעות אלו בילדים ונערים.

וענין זה הוא מצוה רבתה, והצלת נפשות רבות מרדת שחת, כפי שאני יכול להעיד נאמנה, והמשימה כרוכה בקשיים עצומים הן מפאת המורכבות של העניין, והן מפאת הרגישות הקהילתית העצומה שנדרשת כדי להצליח במלאכה, ודי לחכימא ברמיזא.

והחיוב הוא על כל הרבנים, המחנכים, וכלל העוסקים בצרכי רבים, לשתף פעולה עם הארגון הנ"ל, כדי שלכל עיר ועיר, ולכל משפחה ומשפחה יהיו בידם את הכלים הנצרכים בכדי להגן על הילדים והנערים הרכים מכל פגע רע וכל צרה שלא תבוא.

הכותב והחותם ב"ז טבת תשע"ט

צ. כוורא

הרב אהרן פלדמן

RABBI AHARON FELDMAN
421 YESHIVA LANE, APT. 3A, BALTIMORE, MD 21208
TEL.: 410-6539433 Fax: 410-6534694
STUDY: 410-4847200 EXT. 6050; DIRECT LINE: 443-5486050
E-MAIL: RAF@NIRC.EDU

ROSH HAYESHIVA
NER ISRAEL RABBINICAL COLLEGE

ראש הישיבה
ישיבת נר ישראל

בס"ד
כו אלול תשע"ח

לכל המעוניין בדבר:

באתי בזה להמליץ על הרב יהושע ברמן נר"ו תלמידו הנאמן של הגאון הרב אהרן שרגא לופיאנסקי שליט"א ראש הישיבה דושינגטון בארה"ב. הנני מכיר את פעילויותיו של הרב ברמן נר"ו כבר שנתיים, וידוע לי כבן-תורה אמיתי דדחיל מרבנן ורחים רבנן והוא עצמו צורבא מרבנן.

והנה לפני כמה שנים לקח הרב ברמן נר"ו על עצמו לפעול נגד התופעה המצערת והנפוצה בימינו של ההתעללות בילדים, שחויץ מהאיסור שבה, בדוק ומנוסה שהיא גורמת נזק פסיכולוגי בל ישוער לנפגעים במשך כל חייהם, ודא עקא שטמעמים שונים אין הציבור שלנו מספיק מודע לסכנות הכרוכות בה. הרב ברמן ייסד את אירגון "למדנו" לפעול נגדה.

הארגון פועל למניעת התופעה של ההתעללות ע"י הבאת הסכנות שבה לתשומת לב הציבור ולחנך הורים וילדים איך להתגונן בפניה. אין צורך להאריך בתועלת המרובה שיש בעבודת הארגון הזה.

הרב ברמן נר"ו עוסק בכל זה במסירות וללא ליאות למען טוהר מחננו והצלחת ילדינו, וראוי לעזרו בכל מיני עזרה כדי שיצליח במשימתו, ובלי ספק כל העושה כן יזכה לברכות המיועדות לעוסקים בצרכי ציבור באמונה.

החנתם למען קדושת ישראל,
אהרן פלדמן

בס"ד

From the Desk of

RABBI AHRON LOPIANSKY

Rosh HaYeshiva

טבת תשפ"ג

אחד המכות הנוראות של דורנו הנה הוא ריבוי המקרים של פגיעה בילדים. בגלל שהדברים הם ענינים של צנעה, שבדרך כלל השתיקה יפה להם, וגם כי לא חלמנו שענינים כאלו חמורים יכולים להתבצע במחנינו, יש חוסר מודעות משוועת בנושא הזה. נוסף לכך, לרוב אנשים אין שמץ של מושג כמה גדול הנזק הנפשי מפגיעות אלו. התמכרות לשתייה וסמים, פריקת עול מצוות, ואפילו התאבדות, הם הנזק הישיר של הרס זה. אפילו אלו שאין מראים מצוקה כ"כ גדולה, מתקשים לנהל חיי נשואין תקינים, ובתיהם נהרסים, רח"ל.

תלמידי היקר והחשוב הרב יהושע ברמן שליט"א, המסור בלב ובנפש להביא מזור לנושא כאוב זה, פועל ופעל רבות בזה. הוא תלמיד חכם חשוב שיראתו קודמת לחכמתו, ושכל מעשיו לשם שמים. והנה הוציא ספר "תצילני מפגע רע" עם מאמרים שונים מרבנים חשובים ובעלי מקצוע דגולים. החומר היה לנגד עיני רבנים וגדולים, שהרגישו שעת לעשות לה' הוא, שיבינו אנשים אל נכון ויתגוננו מהמפלצת הזאת המשחיתה כ"כ הרבה נפשות.

ספר זה חייבים לקרוא עם מלוא כובד הראש הדורש נושא זה.

ברכתי אליך, הרב יהושע, שבזכות הפעילות המסורה שלך ושל אחרים, נזכה להדוף המשחית, ונאמר למלאך הרע הזה- הרף ירך!

אהרון שרגא הלוי לופיאנסקי
אשרי ה' אלהינו ה' יושבנו
ישיבה גדולה דושינגטון רבתי- תפארת גדליה

תוכן העניינים מפורט

שער הדעה

- ג. מסר לאנושות** .....
דן בסיבה להשלכות הכבדות של פגיעות מיניות בילדים והמסר העמוק שהתופעה משדרת לאנושות
- ט. פגיעות מיניות בילדים - סקירה רחבה** .....
- יב. היקף התופעה בציבור החרדי** .....
שכיחות ♦ גורמי הסיכון לפגיעה מינית ♦ פוגעים פוטנציאליים ♦ העדר הבחנת ההורים והמשפחה ♦ מה ההתייחסות לפוגעים מינית ♦ סיכום
- כב. ההשלכות של פגיעה מינית** .....
- הסיבות לנזק החמור הנגרם כתוצאה מפגיעה מינית ♦ השלכות ארוכות טווח כתוצאה מהפגיעה ♦ הגורמים המשפיעים על עוצמות הקושי לסוגיו השונים שיחווה הקורבן ♦ טיפול אפשרי בנפגע מפגיעה מינית אך לא "רפואה" ♦ סיכום
- מב. התמודדות עם האשמה של פגיעה מינית** .....
- תגובה נכונה לחשד או חשיפה של פגיעה מינית ♦ חובת דיווח ♦ מגבלות על הדיווח לפי רמת החשד ♦ מעורבותם של הרבנים בתהליך ♦ אופן ההתייחסות לפוגע ששב בתשובה ♦ סיכום
- מח. הליך השיקום** .....
- הגשת עזרה מצד ההורים לילד שעבר תקיפה ♦ התגובה הרצויה מצד ההורים לשמע המקרה ♦ הצעדים לחשיפה הראשונית ♦ הליך ההחלמה ♦ סיכום
- נה. מניעת פגיעות מיניות בילדים** .....
- דרכים למניעת פגיעות בילדים ♦ מניעה ראשונית ♦ מניעה שניונית ♦ איתותי אזהרה לפגיעה מינית ♦ מניעה באמצעות זיהוי של פוגעים פוטנציאליים ♦ סיכום ♦ מחשבה אחרונה
- עא. המענים הטיפוליים והמערכתיים לפגיעות ולהשלכותיהן** .....
- השפעות הפגיעה ♦ חשיבות ההתערבות הטיפולית ♦ הכשרת המטפלת/ שיתוף פעולה רב תחומי ♦ מניעה
- פא. בשטח** .....
- מהם הדרכים לשכנע הורים המפחדים שטיפול רגשי לא ייטיב עם ילדם לשתף פעולה ♦ הדלפות לתקשורת - האם ישנן? האם החשש מוצדק? מה המצב היום? ♦ מהי

"עבודה קהילתית" ♦ האם פגיעות מ'בית' קשות מפגיעות מ'חוץ'? ♦ מהם הסימפטומים השכיחים לפגיעה? ♦ האם השלכות הפגיעה משפיעים גם על אחיו של הנפגע? ♦ כיצד ניתן להתגבר על חוסר שיתוף פעולה מצד גורמים קהילתיים? ♦ האם יש שינויים בשכיחות הפגיעות? ♦ מה ההורים יכולים לעשות כדי להפחית את הסיכוי לפגיעה בילדיהם? ♦ מה הדרך לתגבר את מוגנותם של הילדים ברמה הקהילתית? ♦ מהם הסיכויים של ילד פגוע להחלים ולצאת מהטראומה? ♦ האם יש לגלות בשידוכים לצד השני בדבר הפגיעה?

צא . . . . . **שומרים על אוהלנו, מבטיחים את עתידנו**

הגדרת הסוגיה ♦ השפעות הפגיעה המינית ♦ התפתחות מקרה של פגיעה ♦ גבולות ♦ הסביבה הביתית כעוגן ביטחון ♦ מגע של חיבה ע"י ההורים ♦ תקשורת בריאה ♦ חשיפת המקרה בפני ההורים או אדם קרוב ♦ 'דגלים אדומים' המרמזים על פגיעה ולא על משחק או חקירה - אופי המשחק ♦ תואם גיל ♦ חזרתיות ♦ פערי גיל או כח ♦ טיפול ♦ מחשבות אחרונות

קח . . . . . **התגובה הנכונה לפוגעים-מינית**

הקדמה ♦ הגישה הנכונה לבעיות הפגיעות בציבור החרדי ♦ דרכי הפעולה האפשרויות כדי להלחם בתופעה ♦ טיפול בנושא בצורה יעילה ♦ סיכום

קל . . . . . **שואה רוחנית**

נפגעי תקיפות ♦ זכרונות בלתי נשכחים ♦ מתי דרוש טיפול

קלה . . . . . **אל תשליכני**

קמב . . . . . **התפתחותה של פרוורסיה**

תהליך יצירתה/התפתחותה של פרוורסיה ♦ מודעות עצמית כדרך התמודדות עם הסטייה

קמה . . . . . **רוצח בשכונה**

תיאור מקרה ♦ השוואת הפוגע בזולת בענייני צניעות כרוצח ממש ♦ לובת הערנות והמודעות להגנה על ילדינו צאן קדושים מפני פגיעה אפשרית

קנב . . . . . **מה נשתנה**

דן בסיבות למה היום זקוקים להציף את הנושא של פגיעות בשונה מהעבר

קנז . . . . . **מעורבות מצד גורמים קהילתיים בתהליך השיקום של פוגע מינית**

פגיעה מינית בילדים מעידה על בעיה הזקוקה להתערבות אצל הפוגע ♦ הסיבות להימנעות מקבלת סיוע - התכחשות מצד הפוגעים לקיומה של הבעיה ♦ האמונה שיכולים להפסיק את ההתנהגות בכוחות עצמם ♦ לא רואים בחומרה את המעשה מתוך חוסר הבנת הנזק ♦ הבנה מסולפת המייחסת הטבה עם הנפגע כביכול ♦

הכחשה של הבעיה ע"י הסביבה הקרובה ♦ הדיסוננס בין המעשה החמור והשלילי לאורח חיים חרדי ♦ פניה לאדם לא מיומן או לא מוכשר לנושא מה שיכול להוביל לנזק לפונה ♦ האופן בו יכולים רבנים לסייע לפוגע לקבל את העזרה לה הוא זקוק ♦ רגישות חברתית מצד המטפל והמטופל ♦ התאמת גישות ההתערבות השונות הנהוגות בתרבות הכללית למגזר ספציפי

קסו . . . . . **הטיפול בנוער מתעלל**

הסבר נרחב אודות הטיפול הייעודי לפוגעים צעירים והאופי המיוחד שלהם

שער ההלכה

קפז . . . . . **תשובת הציץ אליעזר וספר נשמת אברהם בעניין דוח לרשויות**

מסירת הורים מכים לרשויות ע"י רופא, במקום שהילד יעבור למוסד לא דתי או מוסד לא יהודי, א' במקום פק"נ ב' במקום שאין חשש פק"נ ♦ מסירת אב שבא על ביתו במקום שאין חשש פיקוח נפש ♦ האם שייך דין מוסר במורה הפוגע בתלמידיו ♦ האם הוא רודף ואין עליו דין מוסר ♦ הרופא נחשב לגרמא בלבד ע"י מסירתו לרשויות ♦ תלוי אם הילד יצא מהמוסד אליו הועבר רק אחרי שיגדל או לפני ♦ המסירה לרשויות בערכאות של ישראל או של עכו"ם. מה רמת העונש המקובל באותה מדינה על דבר זה ♦ למען ישמעו ויראו.

קצג . . . . . **מכתבי הגאון רבי דוד קאהן שליט"א בענין הנ"ל**

קונטרס דם רעך

קצו . . . . . **מבוא של הגר"צ גרטנר שליט"א דומ"ץ דרכי תורה**

הוצאת אדם מחזקת כשרות שלו במקום שאין עדות כשרה אלא עדות קטן וכד' ♦ תשובת הגרי"ש אלישיב דמותר לב"ד להכות שלא ברשות כדי לעשות סייג לתורה ♦ היכן שהרשויות מחייבות למסור להן הוי הורמנא דמלכא ושרי (רשב"א) ♦ נפק"מ בין שני הטעמים הנ"ל ♦ במקרים כנ"ל קטן כשר להעיד דאין כאן עדות של גדול.

רג . . . . . **תשובת הגרי"ש אלישיב בענין מסירה לרשויות**

היכי שיש עדות ודאית ♦ היכי שיש רגליים לדבר ♦ היכי שאין אפי' רגליים לדבר אלא חשד בעלמא.

רז . . . . . **תשובת הגר"מ הלברשטאם זצ"ל בענין מסירת הורה פוגע לרשויות**

הורה שחוזר על מעשיו גם לאחר שהוזהר ♦ היכן שהרשויות מחמירות יותר מדין תורה ♦ חסרון כיבוד אב ואם בבן שימסור את אביו ♦ ביאור הסוגיא דרא'

בר"ש שהיה מוסר גנבים למלכות - והחולקים עליו ♦ תשובת הרשב"א דמותר למסור גנבים למלכות אפ' אם יהרגו ע"י כך ♦ תשובת השבט הלוי בפקיד מכס שרואה שמישהו מעלים מכס ♦ ענישה לצורך "למען ישמעו ויראו" גם מעבר לדין תורה ♦ חילוק הרמב"ם אם מיירי שיש צער לרבים או רק צער יחיד ♦ חילוק פכח"ס והחת"ס בתשובת הרמב"ם כנ"ל ♦ במקום שאין ביד הילדים להציל עצמם מאביהם ♦ תשובת המנח"י דאין למסור קודם שיתרו בו להפסיק ממעשיו הרעים ♦ האם צריך התראה בב"ד או סגי בהתראת יחיד ♦ החילוק בעסוק כרגע בעבירה עם בניו או כרגע אינו עסוק אך חטא ויחטא ♦ מוגדר רודף אחר ערווה ♦ שלא למוסרו בפרהסיא אלא בשיקול דעת

תשובת הגרז"ן גולדברג זצ"ל בענין מסירה לרשויות ע"פ אומדנא . . . . ריח

שיטות הפוסקים שמותר למסור לשלטונות מכח אומדנא ♦ ביאור ענין אומדנא ♦ אין הורגין רוצח מחמת אומדנא - דאין עליו עדים ♦ חבר - הורגין אותו אפ' בלי עדים אי איכא אומדנא ברורה ♦ ללכת אחר אומדנא - נפק"מ אם גוף המעשה מבורר או שגם גוף המעשה הוא באומדנא ♦ אומדנא גבי חבר - מועילה לענין שנחשבהו רוצח במזיד ולא בשוגג ♦ סיבת החילוק בין אומדנא בגוף המעשה דלא אמרינן לבין אומדנא לבאר את המעשה דאמרינן ♦ עדות אוהב או שונא - אי מהני או לא ♦ ביאור הרמב"ם מדוע לא הורגים מחמת אומדנא ♦ ללכת אחר אומדנא לצורך הרחקתו מן העבירה ♦ הרודף אחר הזכר - רודף הוא! ♦ מסירת אותו אדם לרבנים קודם מסירתו לרשויות

תשובת הגר"א וייס שליט"א בעמח"ס מנחת אשר בעניין הנ"ל . . . . . רכג

האם ניתן לסמוך על עדות הקטנים הנפגעים ♦ האם שייך למוסרו על אף שיתנוהו בבית האסורים, שאין עונש כזה בתורה ♦ האם ניתן למוסרו אפ' שמחמת זה יתדיין בערכאות ♦ תשובת הרשב"א דאמרינן על ה"ברורים" לסמוך על עדים פסולים לצורך קיום העולם ♦ מסירה לרשויות במקום שאינם כפופים לדת ♦ האם היתר הראשונים הוא דוקא לממונים מטעם המלכות או גם לרשויות האכיפה של היום ♦ היתר מסירה לרשויות בכ"ז ממון, ור"ש בני"ד ♦ האם דין מוסר הוא רק במוסר אדם המצער יחיד או אף במצער את הרבים ♦ דין מוסר כרודף אינו מעיקר הדין אלא מכח תקנתא דרבנן ♦ החיוב לברר עד תכלית את החשד שיש על האדם ♦ החיוב להשתדל שהעונש יעשה בצינעא

תשובת הגר"י סילמן שליט"א בענין מסירת מורה פוגע לרשויות . . . . רכט

מסירה לרשויות בניד"ד היתר או מצווה ♦ היכי שהנפגע מעל גיל בר מצווה (ובבת

מעל גיל בת מצווה) ♦ אי שרי מחמת לאפרושי מאיסורא - או מחמת תיקון העולם ♦ נפק"מ בין שני טעמים אלו - והמתחייב להתפטר מתפקידו ♦ ההיתר פה הוא גם לאוסרים למסור היכן ששיך עונש הריגה - דכאן לא שייך ♦ הכי דלא בעי עדים כשרים מחמת דלא גרע מספק רודף דמותר להורגו ♦ אשה קא"ג מסיחין לפי תומו וכן הודאת בע"ד מהני ♦ היכי ששיך לפטרו מעבודתו - ויועיל - עדיף לא למסרו לרשויות ♦ במקום שהנתבע מסכים לקבל טיפול בעניין, עדיף לא למסרו ♦ אם שייך לחייבו תשלום מדין ריפוי ♦ בחתום על הסכם בוררות אי מהני לחייבו ממון ♦ אי חובת המסירת על ההורים או על הנהלת המוסד

אדם המזיק

שו"ת בנימין זאב בעניין נערה שמתה מחמת אונסה ..... רלג

באונס נערה אפ' בלא בעלה אי שייך לחייבו ממון מדין בושה וזעור ♦ במתה מחמת אונסו אם עדיין חיובא דממונא רביעא עליה ♦ האם שייך לחייבו ג"כ מדין פגם במשפחה ♦ אי בעינן להחמיר עליו בדיני מחמת תיקון העולם ♦ האם שייך או אפ' בעינן לנדות בכה"ג

שאלת הגר"צ גרטנר שליט"א ..... רמב

תשובת הגרמ"מ שפרן שליט"א ..... רמז

תשובת הרשב"א אי בכה"ג אמרי' אין אדם משים עצמו רשע ♦ אי בעינן מושב ב"ד - עם כל התנאים לכך ♦ מה הדין היכי אם לא ימסור לרשויות - יוענש הוא בעצמו על כך שלא מסר ♦ במקרה דלא שייך לאפרישי מאיסורא אי שייך למסרו מדין "למען ישמעו ויראו" ♦ אי בעינן עדים או סגי בעדות קטן או אשה ♦ אם הקטן הנפגע דינו כעד או כבע"ד ♦ אי בעינן שיהיה ב"ד מיוחד לדבר זה ♦ במסרב הנתבע להתדיין בפני המיוחד לעניין זה ♦ בירור עצם המעשה לפרטי פרטים ♦ מסירה שלא ע"פ הוראות ב"ד המיוחד לעניין זה ♦ מסירה לשם מצווה בעינן או לא. ♦ אם אפשר לחייבו מדין ריפוי אפ' אם לא יתרפא הנפגע לגמרי ♦ היכי שהטיפול מסלק צער, כגון משככי כאבים, אפ' בלא מרפאהו לגמרי, אי הוי ריפוי ♦ במקרה שלא יתרפא כלל או לא יתרפא לגמרי אי חייב מדין שבת

תשובת הגר"י סילמן שליט"א ..... רנו

רשותא דבי דינא ע"י הגר"צ ברורמן שליט"א אב"ד ביתר עילית ..... רנט

אחריות בענין זה מוטלת על הרבנים ומנהיגי העדה ♦ דין השבת אבידה

לשמור שלא יזיקו עוד בני בליעל ♦ הוי בזה דין "לא תגורו מפני איש" על רבני ועסקני הציבור ♦ אי בעינן לחשוש לחילול השם שיצא מחמת מסירה לרבנים או לרשויות ♦ במקום שהפוגע לא חדל ממעשיו אי חייב למוסרו לרשויות ♦ אי בעינן לפרסם שמם ומעשיהם של הפוגעים ♦ אי שרי לבזותו כדי להרחיקו מן העבירה ♦ אי מותר להכותו כדי להרחיקו מלחטוא ולהרחיקו מלפגוע באחרים ♦ אי בעינן עדים כשרים או דשרי לפסוק על פי עדים פסולים או אפי' ע"פ אומדנא ♦ אם שייך לחייבו ממון או שאר חיובים בעניין מכח הודאתו ♦ אם מותר למסרו לרשויות אפי' במקום שמענישים על כך עונש חמור ביותר ♦ במקרים שמותר למסרו לרשויות ע"פ ד"ת ואין רצון ההורים בכך אי שייך להכריחם ע"ז ♦ במקרים שאסור על פי ד"ת לפנות לרשויות האם מותר להעביר לשלטונות ע"י גרמא ♦ במקרים שאסור על פי ד"ת לפנות לרשויות אבל יש חוק המדינה המחייב למסור, מה דינו ♦ אם שייך לחייב ממון יותר מדמי הנזק בעבור שיתרחק מן החטא ולמען ישמעו ויראו ♦ אם שייך לחייבו ממון על פגיעות כנ"ל ♦ אם שייך לחייבו ממון על פגיעות בגדולים ופגיעות שנעשו בהסכמה ♦ במסרב לשלם אי ב"ד יכול לכופו או לאיים עליו בפרסום או מסירה לשלטונות החוק ♦ אי שרי לתבוע ממון הפוגע בערכאות ♦ הצורך להתייחס לחוקי המדינה בפסיקות מעין אלו

אם הרב דומה למלאך

- רפו ..... **שו"ת שואל ומשיב בעניין חשש על מלמד**
 רפט ..... **"תשובות והנהגות" בעניין הקשבה להאשמות**
 רצא ..... **מכתב הגאון רבי אהרן פלדמן שליט"א**

מן המצר

- רצב ..... **כיבוד הורים מתעללים**
 שיא ..... **מקורות לדין פיקו"נ מכח מצוקה רגשית**

בנגרם צער וחולי הנפש מחמת פגיעה כזו, אי הוי כחולי הגוף וצער אדגופא ♦ האם שייך לדון מצוקה רגשית לפיקו"נ ♦ אדם שפגעו בו והתאבד מחמת זה, אי הוה מאבד עצמו לדעת על כל המשתמע מכך ♦ במת מחמת הצער שנסוב לו מפגיעה מסוג זה ♦ האם חולי ה"דיכאון" דינו כפיקוק נפש ♦ במתה מחמת שאנסוה.

מבוא

מטרתו של ספר זה לצייד את אנשי המפתח בקהילה החרדית - רבני קהילות, אנשי חינוך, ואישי ציבור מרכזיים - בידע הנחוץ לטיפול בפגיעות בילדים אשר לאחרונה, מתחזקת והולכת ההכרה בשכיחות התופעה והשלכותיה. "ידועים התוצאות ההרסניות של הפגיעות בילדים", כתב לנו הגאון הגדול רבי יהודה סילמן שליט"א אב"ד בית דין בני ברק, "ואין צריך לפרט עד כמה, בהרבה מן המקרים, הפגיעות יכולים לגרום לנפגעים להיקלע לסכנה נפשית ורוחנית¹". ואכן, הטיפול הנכון בפגיעות ובמיוחד מניעתם מלכתחילה הינה לא פחות מהצלחת נפשות ממש, וכמו שהדגיש במה שכתב לנו בעניין זה הגאון הגדול רבי דוד אריה מורגנשטרן שליט"א רבה של שכונת רמת שלמה ירושלים, "על המציל נפש אחת מישראל אמרו חז"ל שהוא כמקיים עולם מלא, קל וחומר להצלת נפשות יקרות רבות."

עצם העובדה שפגיעות בילדים מהוות תופעה הרת אסון ידועה. אבל, תופעת הפגיעות הינה תופעה מורכבת, וככזאת, לעיתים קרובות קשה להבחין במגוון הרחב של השיקולים שיש לקחת בחשבון בעת הטיפול במקרה של פגיעה. "ענין זה הוא מצוה רבתה והצלת נפשות רבות מרדת שחת", כתב לנו הגאון הגדול רבי צבי ברוורמן שליט"א ראב"ד ביתר עילית, "והמשימה כרוכה בקשיים עצומים הן מפאת המורכבות של העניין, והן מפאת הרגישות הקהילתית העצומה שנדרשת כדי להצליח במלאכה". ספר זה מספק מענה למורכבויות אלו בהנגשת ידע רב ששופך אור על המכמנים החשוכים הרבים של התופעה.

חלקו הראשון, "שער הדעה", הינו ליקוט של מאמרים שנכתבו על ידי רבנים, מומחי חינוך, אנשי מקצוע בתחום בריאות הנפש ואישי ציבור מרכזיים נוספים אשר כולם בעלי ניסיון וידע רב בטיפול בפגיעות בקהילה החרדית. מידע זה הינו מועיל והכרחי ביותר, עבור כל מי שמגיעים לידי מקרים של פגיעה. לעיתים קרובות כרוכות במקרי פגיעה שאלות הלכתיות קשות ומסובכות. חלקו השני של ספר זה, "שער ההלכה",

---

1. ציטוטי הרבנים הם מתוך מכתבי המלצה לארגון למדנו. על מכתבו של הגאון רבי יהודה סילמן שליט"א חתומים גם מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, מרן הגאון הגדול רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א, ומרן הגאון הגדול רבי דוד כהן שליט"א.

מכיל מגוון תשובות הלכתיות ומאמרים תורניים המספקים הדרכה תורנית נחוצה להתמודדות עם הסוגיות ההלכתיות הרגישות והמורכבות הנוגעות למקרי פגיעה².

בסייעתא דשמיא, ככל שנהיה מודעים יותר בכל הקשור לפגיעות בילדים, וככל שנהיה מצוידים יותר להתמודד עם מקרי פגיעה, מעבר לטיפול יותר יעיל ויותר נכון שיסופק, נוכל גם לצמצם במידה ניכרת את התופעה הזו שגורמת לכל כך הרבה נזקים נוראיים ליחידים, למשפחות ולקהילות.

ואני תפילה שספר זה יביא תועלת רבה לקהילה החרדית כולה וישמש ככלי חשוב נוסף לשמור על היקרים לנו ביותר והפגיעים ביותר: ילדינו. וכמו שכתב לנו הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א גאב"ד וראש ישיבת דרכי תורה: "חובה מוטלת עלינו להגן על ילדינו הקדושים והטהורים ולמנוע מהם עגמת נפש שאין גדולה ממנה."

ומי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די ויגאלנו בגאולה שלמה במהרה בימינו ויערה עלינו רוח טהרה ממרום.

שבט תשפ"ב

יהושע ברמן

למדנו, התמודדות באתגרים קהילתיים מרכזיים ע"י מודעות וחינוך

---

2. למרות חשיבותו הרבה של דברי התורה הקדושים בחלק התורני עד לאין שיעור וקץ על גבי להבדיל חלק המידע, הקדמנו את שער הדעה על פי היסוד המתבאר בדברי התוספות במסכת מגילה דף ט"ו עמ' ב' על מאמר "הדן דן אמת לאמיתו" וז"ל, "צריך לחקור העדים בטוב עד שיתבאר האמת ואז ידונו אותו לאמיתו". כלומר, קודם צריכים לדעת את העובדות. הנתונים. רק אז אפשר ליישם את ההלכה הנוגעת לאותם עובדות ונתונים.

מסר לאנושות

מאת: הגאון רבי אהרון פלדמן שליט"א¹

המאמר יצא לראשונה בכתב העת דיאלוג - אז נדברו יראי ה', קיץ תשע"ז
דיאלוג הינו כתב עת בנושאותו של הגאון רבי אהרון פלדמן שליט"א
המאמר תורגם לעברית על ידי גברת דתיה הלוי

א

גיליון זה של "דיאלוג" מכיל סקירה רחבה ומקיפה, על נושא הפגיעות המיניות בילדים. אחד הגילויים המזעזעים המובאים בגיליון זה, הינו חומרת הנזק הפסיכולוגי אשר פגיעה כזו עלולה להמיט על קורבנותיה.

ציטוט אחד מאת ד"ר מנחם קלפטר שמובא בהמשך הדברים, עשוי להמחיש על עומק הפגיעה שבה אנו דנים;

"המחקר הספרותי בכל תחומי ההפרעות הפסיכיאטריות מגלה כי התעללות בתקופת הילדות, והתעללות מינית בפרט, הוא גורם סיכון משמעותי בהתפתחות הפרעות נפשיות בתקופת הילדות, ההתבגרות, והבגרות. גילוי זה משמעותי גם במחלות כמו סכיזופרניה, שנחשבו לאורך זמן כמחלות שנקבעות כתוצאה מגורמי סיכון גנטיים".

בהמשך הדברים, מצוטטים מומחים נוספים הסבורים כי גם לאחר שהילד עובר טיפול מקצועי ומתגבר על הטרומה, עדיין קיים סיכון לכל אורך חייו, שמא ההפרעות תצופנה ותעלינה שוב. אכן, אני אישית שמעתי עדות מזוועה על חייו המיוסרים של קורבן אחד, שכללו הפרעות ריכוז, התמכרות מינית ואף נטיות אובדניות. השומע סיפור כזה מזדעזע עד היסוד.

מדוע תוצאותיה של הטרומה הנובעת מההתעללות הן כה הרסניות? מומחים מציעים הסברים שונים, אולם דומה כי אף אחד מההסברים אינו משביע רצון דיו, ומתקבל על השכל באופן מוחלט.

---

1. ראש ישיבת נר ישראל בלטימור וחבר מועצת גדולי התורה אגודת ישראל דאמריקא

לפי דעה אחת, היות ולעיתים קרובות ההתעללות מתבצעת על ידי מבוגר שהילד נתן בו אמון, הילד מאבד את האמון בו, ובכל המבוגרים. ברם, אין בכך כדי להסביר את עומק הטראומה, משום שאיננו מוצאים שום תופעה דומה של איבוד אמון בנסיבות אחרות, שמוביל לטראומה קיצונית שכזו. אפילו במקרי קיצון של ילדים שננטשו על ידי הוריהם, אנו רואים כי הם מסוגלים במקרים רבים להתגבר על ההשפעות השליליות של הנטישה ולהתייצב על מסלול חיים בריא. איבוד אמון לבדו, אפוא, אינו מהווה סיבה מספקת המבארת את היווצרותן של התוצאות הנוראיות הנובעות מפגיעות מיניות.

הסבר נוסף המופיע בדברי המומחים, מייחס את הטראומה דווקא להרגשת הילד כי הוא היה שותף ומעורב במעשה גרוע ביותר, ומצפונו הוא זה שמציף ויוצר את התחושות הקשות. אך גם גישה זו אינה מסבירה מדוע מלכתחילה הילד רואה בהתעללות מעשה כה לא ראוי, עד שתוצאותיו כה קשות.

דעה נוספת המובאת על ידי אחד המומחים בתחום, נראית הגיונית ומתקבלת יותר על הדעת.

“עצם המגע שחווה הילד בעת ההתעללות, הוא לאו דווקא הגורם לטראומה... לעיתים קרובות, הילד אינו יכול להסביר בצורה הגיונית למה החוויה שעבר גורמת להשפעה כה דרמטית. הסיבה לכך היא פשוטה, הטראומה אינה תוצאה של חשיבה הגיונית, אלא תחושה המורגשת בעוצמה רבה ברבדים העמוקים ביותר של התודעה, והיא פוגעת בנימי נשמתו.”

גישה זו מקרבת אותנו להבנה בדבר מקור הטראומה, ומבהירה כי הפגיעה היא עמוקה ונוגעת במעמקי התודעה וברובדי נשמת הילד, ולא רק פגיעה רגשית או פיזית שטוחה. אך עדיין מתבקש להבין; מדוע באמת דווקא הפגיעה המינית, גורמת לפגיעה כה עמוקה בנימי נשמתו של הילד?

סבורני כי הפתרון לכך נמצא דווקא בתורת ישראל.

התורה הינה תוכנית האב של העולם (זוהר בראשית וישב, מובא בנפש החיים ד, א), ואני חושב שהפתרון למבוכה הזו נמצא בסיפור של העץ הדעת (בראשית ג). מיד לאחר שאדם וחווה עברו על ציווי של הקב"ה ואכלו מן העץ, התורה אומרת "ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת" (שם ג, ז) - כלומר הם כיסו את ערוותם.

באנושות, קיים אינסטינקט שהוא כמעט אוניברסלי, לכסות את עירום הגוף בפני אנשים אחרים.

א. היקף תופעת הפגיעות המיניות בילדים בציבור החרדי

המונח פגיעות מיניות בילדים מתייחס לטווח רחב של מעשים אסורים, הכוללים כל סוג של אינטראקציה מינית עם קטין.

עד כמה התופעה רחבה בציבור הדתי והחרדי?

הנתונים הסטטיסטיים שנאספים מן הציבור הכללי ביחס לפגיעה מינית משקפים מידע לא אחיד. השונות נובעת מכמה גורמים;

❖ האופן המדויק שבו מוגדרת תופעת הפגיעות המיניות בילדים

❖ האופן שבו נאספו הנתונים

❖ מידת ההקפדה על שיטות המדידה

❖ סוג האוכלוסייה שנבדקה במחקר

במחקר שאסף נתונים ממגוון מחקרים עדכניים, נבדקה מידת השכיחות של נפגעי ונפגעות פגיעה מינית בקרב האוכלוסייה. 15% מכלל הנשים ו-8% מהגברים דיווחו שחוו פגיעה מינית (מכל סוג שהוא), כאשר 9% מהנשים ו-3% מהגברים דיווחו על אינוס¹. מחקרים אחרים חזרו על דיווחים דומים. בכמה מהמחקרים נמצאו גורמים ממתנים, אשר שינו את התוצאות במידת מה. אולם כאשר כוללים את הטווח הרחב של ההגדרות בנוגע לפגיעה מינית, וכאשר טווח הגילאים הנמדד הוא עד גיל 18 שנה, יש מחקרים (אמנם בודדים) שהשיעורים שלהם עולים עד ל-30% מכלל הבנות.

בנוגע לשכיחות התופעה בציבור הדתי והחרדי, קיים מעט מאוד מידע אמפירי. בהתבסס על ניסיונם האישי, רוב המומחים שרואינו לצורך המחקר שיערו, כי השכיחות של מקרי הפגיעות המיניות בקהילות הדתיות והחרדיות דומה לזו שבציבור הכללי. מיעוטם חלקו על קביעה זו, והניחו כי שכיחות המקרים בציבור החרדי נמוכה יותר באופן משמעותי מאשר בציבור הרחב.

לדעתם של האחרונים, ניתן למצוא סימוכין במחקרו של פינקלהור (2014), לפיו "חלק ניכר מהחשיפה של בני נוער לפגיעה מינית, קשור באורח חייהם בו קיימת לעיתים אלימות במהלך הפגישות (דייטים), ופגיעות על רקע מיני בין חברים". כידוע,

החיים החברתיים של הציבור החרדי אינם מערבים בין המינים, וגם הפגישות לצרכי שידוכין מנוהלות באופן שכמעט ואינו מאפשר פגיעה כזו.

ועדיין, גם אם שיעור הפגיעות המיניות בציבור החרדי נמוך יותר, המומחים מסכימים שהן משפיעות על כלל הקהילה, וכי בכל המגזרים קיימת התופעה. יצוין עוד, שלפי שני מחקרים שחקרו את התופעה בציבור הדתי והחרדי, החוקרים הגיעו למסקנה זהה לרוב המומחים שהזכרו לעיל, הסוברים כי התופעה קיימת בשיעור שווה בכל חלקי האוכלוסייה.

גם אם נקבל את דברי הטוענים כי שיעור הפגיעות המיניות בקהילה החרדית נמוך יותר מכלל הציבור, עדיין אין זה אומר שהמקרים אכן גורמים לפחות נזק, או שהם פחות מורכבים. למעשה, הרב איתן אקשטיין סבור כי המקרים החמורים ביותר שנתקל בהם היו דווקא כאלו שהגיעו מתוך המגזרי החרדי והדתי, וכדבריו;

”הסיבה לכך, אני מאמין, היא שהקהילה שלנו מאד מתנגדת לחשוף מקרים של פגיעות מיניות. כמו כן, הקהילה מהססת מאוד מלערב את רשויות החוק בטיפול במקרים. אנשים מונעים על ידי דאגה כוללנית להגן על המוסד, על משפחת הפוגע או אפילו על הנפגע (למשל, כדי שלא להטיל עליו סטיגמה שיכולה לפגוע בו ב'שידוכים' או בכלל). לכן, אנשים בקהילה שלנו נוטים לנהל מקרים של פגיעות מיניות 'מתחת לרדאר', בשקט, או אפילו להתעלם מהם בכלל. באשר לפוגע, יכול להיות שיצו עליו לעזוב את מוסד הלימודים שלו ולעבור למוסד אחר, או לשנות את עיר או מדינת מגוריו, אך לא יותר מכך. התוצאה היא, שפוגעים לומדים די מהר כי ביכולתם לעשות ככל העולה על רוחם ולהתחמק, פחות או יותר, מתוצאות משמעותיות בגין מעשיהם.”

אחד המומחים שנועצנו בהם, דיווח שהוא כרגע מטפל בכשלושים מקרים של פגיעה מינית. מומחה אחר אמר, שהיו לו שלושה או ארבעה מקרים כאלה בשבוע, וכארבע חשיפות בכל מפגש לימודי (במשך סדנאות שמלמדות את האנשים איך למנוע פגיעות מיניות) על ידי מבוגרים שחשפו כי עברו פגיעות בקטנותם.

מטפל שלישי ציין שהוא מטפל בשלושים וחמישה עד ארבעים מקרים חדשים בכל שנה, כעשרים ותשעה מתוכם מגיעים מתוך הקהילה הדתית וחרדית.

יש המאמינים, כי השיעור הנמוך של נפגעי הפגיעות המיניות בקרב בנים בקהילה החרדית, נובע מהמגבלות הקשורות בעצם החשיפה. ככל הנראה - לבנים קשה יותר

ג. התמודדות עם האשמה של פגיעה מינית

מה קורה כאשר יש חשד או חשיפה של פגיעה מינית?

כדי לעצור מקרים של פגיעה מינית ולהגן על הקורבן מפגיעות חוזרות, צריך שתהיה אפשרות לדווח על המקרים ולחשוף אותם. עם זאת, אסור להתעלם מהמשמעויות ההלכתיות החמורות הכרוכות בדיווח, במיוחד בקשר לאיסור מסירה, לשון הרע והאשמות שווא.

השאלה העולה היא, האם יש לדווח לרשויות החוק כשקיים חשד לפגיעה מינית? אם כן, מה היא הגישה הנכונה כדי לפתור את בעיית ההתנגשות האפשרית בין ההלכה והחוק?

ישנם רבנים בארה"ב שמדרבנים ליצור קשר עם הרשויות במקרה שיש לאדם חשד סביר שמוגדר בהלכה כ"רגלים לדבר"¹. הסיבה לכך היא, שמקרה של פגיעה מינית מהווה סכנה ממשית לקורבן, ולפי דעתם של כמה מומחים ורבנים הפגיעה עלולה להגיע אף לדרגה של פיקוח נפש ממש במקרים מסוימים. על כן, כפי שלא היינו מהססים לפנות למשטרה במקרה של פושע נמלט המסתובב חופשי עם נשק דרוך, כך עלינו למנוע מאדם הפוגע מינית להסתובב חפשי כדי שלא יוכל לפגוע בילדים. רבנים אלה טוענים לפי סברה זו שאין צורך לערב בכך יעוץ רבני, ומאמינים שהרשויות הן אלו שמיומנות בחקירת מקרים כאלה.

שיטה זו אינה משקפת את עמדתה הרשמית של מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל בארה"ב הקובעת שחייב להיות רב, או לפחות מומחה בעניין מטעם הקהילה, שיהווה כתובת במקרים כאלו בטרם פונים אל רשויות החוק, ולא יתכן להפקיד החלטה קשה כזו בידי אדם בלתי מנוסה או צעיר מדי. ואכן, עמדה זו קרובה מאוד לקונסנזוס רבני ארץ ישראל הפוסקים שאמנם יש מקום לערב את רשויות החוק במקרים של פגיעות, אבל הדיווח חייב להיות בהתייעצות עם רב

---

1. הגדרה זו כתב מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל בתשובה להגאון רבי שרגא פייוויל כהן, והתשובה ההיא הודפסה לראשונה בישורון תשס"ה, כרך ט"ו, עמודים 640-642.

המתמחה בתחום. רבני ארץ ישראל גם עמדו על שתי נקודות חשובות בהקשר הזה:

(א) לא לכל רב יש את הכלים לפסוק את הדין במקרים של פגיעות אשר דקויותיהם רבות ומגוונות, לכן על הפונה לאתר את הרב המומחה למקרים כגון דא.

(ב) גם אותם הרבנים שעוסקים בתחום צריכים לדעת שלעיתים קרובות מקרים כאלה טומנים בחובם מורכבויות רבות שגולשות מעבר לד' אמות של הלכה ולמסגרת ההלכתית, ובמקרה הצורך לפנות ולהתייעץ עם המומחים המקצועיים הרלוונטיים בתחום לפני הכרעה וקבלת החלטות.

לידעה כללית: בניגוד למדינות אחרות, במדינת ישראל חובת הדיווח חלה על כל אזרח לפי חוק, ולא רק על מומחה מקצועי או אדם הנושא משרה ציבורית (האחרונים עלולים לקבל ענישה חמורה על אי דיווח ואי ציות לחוק).

מבלי להיכנס לכל הפרטים, באופן כללי החוק מחייב דיווח כאשר קיים יסוד סביר לחשד של התעללות על ידי אחראי או על ידי בן משפחה של הקורבן, וכמו כן כאשר קיים יסוד סביר לחשד של התעללות בתוך מסגרת חינוכית חלה חובת דיווח על העובדים של אותה מסגרת. לפי החוק, אפשר לפנות למשטרה או לעובד סוציאלי על פי חוק, כלומר עו"ס המועסק על ידי משרד הרווחה המקומי (של הקורבן) שעבר הכשרה מיוחדת ומונה לתפקיד על פי חוק הנוער. יש מן המומחים שטוענים, מכמה סיבות, שלמעט מקרים של סכנה מיידית, בדרך כלל עדיף לדווח לרווחה מאשר למשטרה.

האם ישנן מגבלות על הדיווח בכל רמה של חשד?

לצד החשיבות הגבוהה בעצירתו של הפוגע הן מצד ההלכה והן, להבדיל, מבחינת החוק, יש להיזהר ולחשוש מהאשמת שווא. ישנם אנשים שעלולים לפנות לדיווח לרשויות עם כל חשד שהרי 'אין עשן בלי אש'. אסור להתעלם מכך שאפילו רמיזה קלה ביותר לחשד על אדם עלולה לגרום לו נזק רב. על אחת כמה וכמה אם מדובר בחקירה פומבית, שבה החוקרים פונים אל ההורים של ילדי בית הספר ואל חברי הקהילה. הדבר עלול להסב נזק בל יסוער לחשוד ולמשפחתו, גם אם לבסוף יימצא נקי באופן מוחלט. ישנם אנשים שהביעו את דאגתם כי ברגע שהתיק נפתח כנגד אדם מסויים, הם לא יכולים לדעת בוודאות שהוא יטופל באובייקטיביות ובהגינות מצד הרשויות.

המענים הטיפוליים והמערכתיים לפגיעות ולהשלכותיהן

מאת:

מיכל וילנר¹ | ישי שליף² | אברהם גולדשמיד³

השפעות הפגיעה

לפגיעות מיניות ישנן השפעות והשלכות רחבות בכל תחומי החיים. אצל הילדים יכולות להיות השלכות על התפתחותם הקוגניטיבית, הפיזית, הלימודית, הרגשית, ההתנהגותית והחברתית. אצל מתבגרים ההשלכות יכולות לבוא לידי ביטוי בירידה בתפקוד הלימודי, חוסר הגעה למוסד הלימודי, נשירה, במצבים חמורים גם פנייה לשימוש באלכוהול וסמים ובמקרים קיצוניים אפילו ניסיונות אובדנות.

מבוגרים רבים שעברו פגיעה, הן בילדותם והן בבגרותם, מגלים קשיים ביחסים הבין אישיים, התקשורתיים ובתחום האינטימי בפרט. מבוגרים רבים הסובלים ממצוקה רגשית/נפשית, מתברר לאחר מכן כי יש להם רקע של פגיעה מינית. לא נדיר שמטופל מגיע לטיפול בגלל קושי מסוים, המטפל מנסה להתייחס לקושי המוצהר בכל מיני דרכים, ובכל זאת שום דבר לא עובד ואין התקדמות משמעותית. במקרים רבים שורש הבעיה היא פגיעה מינית בעבר, שהמטפל ולעיתים גם המטופל, כלל אינם מודעים אליה, ו/או לא מאפשרים דיבור עליה.

מסיבה זו, בשלב די מוקדם בתהליך הטיפולי של כל מטופל - לא משנה למה המטופל הגיע אלינו - אנו שואלים; "האם אוכל לשאול אותך שאלה בעלת אופי פרטי?" כמעט תמיד, המטופל מסכים. אז, אנו שואלים, "האם אי פעם חווית פגיעה כלשהי, או שאולי מישהו נגע בך אי פעם באופן שגרם לך להרגיש לא בנוח?" במקרים רבים, התגובה שאנו מקבלים היא שכן, למרות שמה שגרם למטופל להגיע אלינו לכאורה לא היה לו שום קשר עם הפגיעה.

1. מנהלת יחידת טיפול בנפגעים מינית בשפ"ח מודיעין עילית

2. מנהל שירות פסיכולוגי חינוכי מודיעין עילית

3. פסיכולוג חינוכי, רכז תוכנית מוגנות וטיפול בנפגעים בנים

יצוין, ויש לתת לאמירה זו תשומת לב מרובה. במקרים רבים של מטופלים מבוגרים שמתגלה כי יש להם רקע של פגיעה מינית, כאשר אנחנו ממשיכים לשאול אותם מדוע הם מעולם לא סיפרו לאף אחד על הפגיעה, התגובה שלהם פשוטה מאוד; "אף אחד לא שאל אותי".

גילוי דבר הפגיעה למאן דהו, מהווה קושי מאוד מאתגר לנפגע. לעתים קרובות, הנפגע חש תחושה קשה ביותר של בושה ואשמה. לכן, אם איש לא ישאל, הוא לא ינדב את המידע מעצמו. מטפלים רגשיים צריכים לדעת כי התופעה של פגיעות מיניות לצערנו הרב, נפוצה בהרבה ממה שהיינו רוצים להאמין, ולרוב עומדת בשורש ההתמודדות הרגשית של המטופל. אם לא נעשה מאמץ במכוון - כמובן במלוא הרגישות והמקצועיות - כדי לאפשר לחשוף את הפגיעה, היא יכולה להמשיך ולעורר הרס לבריאותו הנפשית של המטופל, ולנטרל את כל עבודתו של המטפל.

מסיבה זו, הכשרה ייעודית היא חיונית ואף קריטית על מנת לתת למטפלים את הכלים שיוכלו לאתר ולטפל בפגיעה, או לחילופין להפנות לגורם מטפל מומחה בתחום⁴. כמובן, יש להדגיש שלא כל פנייה לטיפול עקב מצוקה רגשית מקורה בפגיעה מינית, אך חובתנו כמטפלים לבדוק את האפשרות הזאת.

חשיבות ההתערבות הטיפולית

היום יש הרבה יותר מודעות לגבי ההשלכות המזיקות שפגיעות מיניות עלולות לגרום. בדורות קודמים, לנפגעים לא הייתה ברירה אלא לשמור את סבלם לעצמם. הם היו מביאים איתם את הסוד הנורא שלהם לקבר. אולם כיום, אנשי מקצוע מודעים הרבה יותר לעובדה שאנשים רבים המאושפזים במחלקות פסיכיאטריות, נושאים רקע של פגיעה מינית.

כיום ישנה גם מודעות רבה לאין שיעור, לגודל ועוצמת הנזק שפגיעה מינית עלולה לגרום. פגיעה שאירעה בילדות, עלולה לגרום השלכות קשות בתחום התפקודי, הלימודי, ההתנהגותי והרגשי. ילד שלפתע מתכנס או נהיה אלים ולא פנוי ללמידה. נער שנעדר מהלימודים ומהבית, קשיים בחיי נישואים וכו'..

ישנה כיום מודעות רבה לסבל שעשוי לחוות קורבן לפגיעה מינית, במגוון תחומים, אם אינו מקבל טיפול כנדרש. במקרים קיצוניים, כאשר הקורבן נשאר לבדו עם הסוג

---

4. פגיעה יכולה להיות פגיעה ממשית, אך יכולה גם לקרות מחשיפה ויזואלית ו/או שמיעתית של תכנים פוגעניים.

שומרים על אוהלנו, מבטיחים את עתידנו

מאת: טלי אידר¹

המאמר יצא לראשונה בכתב העת דיאלוג - אז נדברו יראי ה', קיץ תשע"ז
דיאלוג הינו כתב עת בנושאים של הגאון רבי אהרון פלדמן שליט"א
המאמר תורגם לעברית על ידי גברת דתיה הלוי

הגדרת הסוגיה

תופעת הפגיעה המינית בילדים מכילה בתוכה פרדוקס: מעטים מוכנים לדבר
אודותיה, אך כולם רוצים להיות מחוסנים מפניה.

אחת הצורות הקיצוניות ביותר של פגיעה בילדים, גילוי העריות, מקבלת עוד פחות
תשומת לב מהאחרות, למרות ההרס הנוראי שהיא גורמת. עם זאת, לאורך השנים
התגבשה ההבנה כי הדרך היחידה להתמודד עם פורענות זו היא ביצירת פורומים
ייעודיים, בהם הדיון אודות התופעה נעשה בתשומת הלב והרגישות אליהן הוא ראוי.
אחת ההנחות הרווחות אך השגויות ביותר היא, שפגיעה מינית בילדים מתרחשת
בעת חשיפת הילד אל העולם, אל אנשים שאינו מכיר, וכנגדה נטבע המונח "זהירות
מזרים". הורים רבים מזהירים את ילדיהם מפני הסכנה בחברותיות יתר עם אנשים
זרים. עם זאת, מחקרים מצביעים על כך כי פחות מ-7% ממקרי הפגיעה המינית
בילדים מתבצעים על ידי זרים. ב-93% מהמקרים, הפוגע הינו אדם קרוב, שהילד רגיל
בו וסומך עליו. במקרים רבים, קרוב משפחה מדרגה ראשונה או שנייה הוא המבצע
את המעשה.

ממבט קליני/חוקי, "גילוי עריות" מוגדר כ"פעילות מינית בין אחים/אחיות אשר
אינה הולמת גיל, אינה חולפת, אינה מונעת מסקרנות התפתחותית נורמלית, ואינה

---

1. טלי אידר הינה מטפלת רגשית, LCSW-CSAT, בברוקלין ולונג איילנד בניו יורק.

קונטרס "דם רעד"

בענין דווח לרשויות במקרים של התעללות בילדים

הקונטרס מועתק כאן בלשונו המקורית באדיבות מכון "ישורון", יצא לאור לראשונה ב"ישורון" כרך ט"ו ניסן תשס"ה

מבוא, הגאון רבי צבי גרטנר שליט"א, דומ"ץ בביה"ד "דרכי תורה"

זמן קצר מאד, חשוף לעונשי קנס ומאסר, ואף לחביעות אזרחיות מצד הורי הילדים שנפגעו כתוצאה מאי-הדיווח. ולדאבוננו ובעוה"ר אף על מחננו לא פסע הנגע, והיו מקרים שונים כנ"ל גם אצלנו ר"ל. ונשאלת השאלה מה יעשה מורה ומחנך וכו' אם מעשה כזה בא לידו, שיש אומרים הרי כל אדם בחזקת כשרות הוא עומד, ולכן אסור למוסרו לרשויות, ובפרט אם לא תבעוהו תחילה בבית דין ונפסק על ידם שדברים כהווייתם – והוא דבר שכמעט ואי אפשר, ובפרט בזמן הזה שאין כח בית דין יפה לכופו לעמוד בדין, ועוד שגם אם יבוא לבית דין, הרי בדרך כלל תשתית הראיות בדברים כאלו מבוססת על עדות קטנים

(א) בדבר השאלה העומדת על הפרק כעת בארה"ב, שהנה כידוע התגלו בשנים האחרונות אצל אומות העולם מקרים רבים של מורים ואנשי חינוך המתעללים התעללות מיני ו\או פיזית בתלמידיהם\חניכיהם, והענין קיבל פרסום רב אצלם. ומחמת גודל הנזק – גופני, ועאכו"כ נפשי – הנגרם לילדים הנופלים קרבן להתעללות כזו (שברבים מן המקרים חייהם וחיי משפחתם נהרסים), התחילה הממשלה להחמיר ביותר בענינים אלו, הן על העבריינים עצמם, והן על אנשי חינוך וכל מי שבא במגע מקצועי עם ילדים, שמטילים עליהם חובת דיווח לרשויות בכל מקרה של חשש וחדש^א, והמתרשל או הנמנע מלדווח, תוך

א. בלע"ז mandated reporting. כמובן, לפי תנאי החוק אין שום מקום להתערבות של רבנים קודם שחל חיוב הדיווח. זאת ועוד, לפי החוק בהרבה מדינות בארה"ב, חיוב הדיווח חל גם על רבנים.

ולדוגמה, בכמה ערים בארה"ב הקימה הקהילה בית דין מיוחד המטפל בענינים אלו¹, ולאחר בדיקת ואימות הענין לפי ראות עיניהם, ולעת הצורך, הם מתירים את הפנייה לרשויות². כאלול תשס"ד פורסם הנחיות מטעם ועד ראשי הישיבות של "תורה ומסורה" על דרכי הפעולה בבית ספריהם, שבמקרה ומתעורר חשש וחשד אצל אחד המורים על מאן דהו שמתעולל בתלמיד, ידווח המורה על כך למנהל בית הספר, והמנהל יברר הענין, תוך התייעצות עם מורה הוראה או רב מוסמך, וכן עם איש מקצוע. ובמידה ויתאמת שיש רגלים לדבר, על המנהל לדווח הלאה לרשויות, וכנדרש בחוק.

בקונטרס הנוכחי אנו מפרסמים תשובות גדולי הפוסקים בשאלה זו.

ופסולים ואומדנות, או על הודאת בעל דין, ולהוציא אדם מחזקתו צריך עדות כשרה, ולא של קטנים ופסולים או אומדנות, וכל שכן לא הודאתו, שאין אדם משים עצמו רשע. ואחרים אומרים, הרי בהצלת נפשות³ ולאפרושי מאיסורא קא עסקינן⁴ (שכפי הנשמע מרבנים ואנשי מקצוע העוסקים בשטח זה, הלקוי בדבר זה עלול לפגוע בעשרות, ולפעמים מאות, ילדים, וקרוב לודאי שאין לו תקנה בתשובה גרידא, עד שילווח בטיפול מקצועי לתקופה ממושכת). ומה גם שהרשויות מטילות חובת דיווח וכאמור, ובפרט כי ברוב המקרים אין לרשויות ענין להעניש העבריין, אלא מאלצים אותו לעבור תהליך שיקום. שלכן אין ספק שרשאים וחייבים לדווח, ובתנאי שהענין נבדק כראוי על ידי רבנים מובהקים ואנשי מקצוע, ונמצא שדברים בגו.

ב. בהקשר זה יצויין עוד, שנוסף על ההיזיקים שפורטו בקטע הקודם, לדעת רבנים ואנשי מקצוע שומרי תו"מ העוסקים בנושאים אלו, אחוז ניכר מילדי השוליים הסוטים מן הדרך הם מאלו שנפלו קרבן להתעללות כזו.

ג. ולפני כעשרים שנה ובעקבות מעשה שהיה, שח לי גדול אחד שליט"א שקבלה בידו מחד מגדולי הדור, שלמי שפרוץ בדבר, התאוה לעבירה זו גדולה בהרבה מתאוות נשים דעלמא, עכ"ד. (ולדברי אותו אדם גדול מתורצת קושיית הפלפולא חריפתא ס"ק ל על דברי הרא"ש בסנהדרין פרק זה בורר סימן יג, וכבר הערנו קצת מזה בהגהות והערות לטור ח"מ (מהדור מפעל טור השלם) סימן לד אות נו, עיי"ש ודו"ק). ועיין בדבריו החריפים והנחרצים של מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בענין (שו"ת אגרות משה, או"ח ח"ד סימן קטו).

ד. בכרכים גדולים, כמו לאס אנג'ליס ובאלטימאר, הקימו הקהילות בתי דין מיוחדים כאלו, מורכבים מרבנים מובהקים בעלי נסיון, לטפל בענינים אלו.

ה. אמנם אף הם אינם מקפידים על סדרי הדיון או אפילו מלדונו שלא בפניו.

ו. היא ארגון של בתי ספר דתיים בארה"ב, ויסודה גדולי תורה דשם לאחר השואה, והיא מנוהלת ע"י ועד של גדולי ראשי הישיבות ורבנים.

הרב יוסף שלום אלישיב ירושלים

שאלה בענין הודעה לממשלה על התעללות בילד או בילדה

[שאלת הגרש"פ כהן שליט"א]

בס"ד כסלו תשס"ד

החיים והשלום להוד כבוד מרן הגאון כש"ת הרב יוסף שלום אלישיב שליט"א
רצוני בזה לשאול את השאלות דלהלן:

א. במקרה שאחד יודע ידיעה ודאית שמישהו מתעלל בילד או בילדה באופן מיני או באופן פיסי האם מותר למסור ידיעה זו לפקיד הממשלה מבלי ללכת לב"ד של ישראל [על אף שאפשר שיענישוהו לזה עונש ממון או עונש מאסר]?

ב. את"ל שמותר בכך האם מותר כן גם כשאין לו ידיעה ודאית בזה רק שרגלים לדבר יש בזה או אפילו גם רגלים לדבר אין בזה, רק שיש להסתפק לאיזו סיבה אולי הוא כן או שמא בכל כה"ג חייב ללכת לב"ד של ישראל שהם יכריעו בדבר אם אשם הוא בכך או לא?

ג. בשאלות הנ"ל האם משתנה הדין היכא דהוא חוק הממשלה שאנשים מסוימים [כגון רב או מנהל בישיבה או מחנך או רופא] חייבים למסור ידיעותיהם וחששותיהם בענינים אלו להממשלה, ואם יעברו על החוק הם עלולים לקנס ממון או אפילו למאסר ואף עלולים הם להתחייב סכומי עתק במשפט אזרחי להורי הילד על שעברו על החוק ולא הגינו על הילד?

והנה לכאורה דמיא הא מילתא לעובדא דר' אלעזר ב"ר שמעון ועובדא דר' ישמעאל ב"ר יוסי בפרק השוכר שמסרו גנבים למלכות דכך היתה הורמנא דמלכא, וכדפירשו הטעם בזה הריטב"א שם והרשב"א בתשובה הובא ביתה יוסף בחו"מ סימן שפ"ח דהם שלוחי דמלכא ומדיני המלכות להרוג ואף בלא עדים והתראה לייסר העולם ושלוחו של מלך כמותו [ואף ר' יהושע בן קרחה שקראו לראב"ש תומץ בן יין ואליהו שאמר לריבר"י שהיה לו לברוח מודו דמן הדין שרי רק שאמרו שמחמת חסידותם היה להם למנוע מזה כמש"כ הרשב"א שם] ואף נראה דק"ו הוא משום שנמסרו שם להריגה, ועוד דהתם הפשע הוא רק בממון אחרים והכא הוא בגופם, מיהו שמא לא נאמר כן

שמא יהרוג את בני שמא ידליק את גדישי שמא יקצץ נטיעותי עכ"ל^{יג}, ומשמעות דברי הרמב"ם שאפי' במקום קרוב לסכנה אסור להמנע מעשיית דין^{יד}, ואם אמנם מצווה זו נוהגת בדיינים, אפשר שחיוב זה של לא תגורו נאמר לא רק על הדיינים, אלא על כל הממונים על הציבור^{טו}, ורק באופן שהעסקנים חוששין שאלו

יג. וז"ל הרמב"ם שם בפכ"ג מסנהדרין הלכה א' שנים שבאו לפניך לדין אחד רך ואחד קשה וכו' אבל משתשמע את דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה אין אתה רשאי לומר איני נזקק לכם שנאמר לא תגורו מפני איש שלא תאמר איש פלוני רשע הוא שמא יהרוג את בני שמא ידליק את גדישי שמא יקצץ נטיעותי ואם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם עכ"ל, ובפ' יתרו כתיב ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים וגו' ופירש הרמב"ם בפ"ב מהלכות סנהדרין ה"ז אנשי חיל שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו ע"כ. והנה בממונה לרבים לעולם אסור לו להסתלק מהדין כמבואר בשו"ע סי' י"ב סעי' א'.

יד. מצאנו שנחלקו הראשונים, אם הדין שהדיין יכול להסתלק באחד רך ואחד קשה הוא דוקא בסכנה ודאית, או דגם בספק סכנה יכול להסתלק, דהב"ח בסי' י"ב סעי' א' כ' שד' התוס' בד"ה לא תכניסו והטור והרמב"ם בפכ"ב מסנהדרין ה"א, והסמ"ג לאוין ר"ז דדוקא אם יש ודאי סכנה, אבל אם יש רק ספק סכנה אינו יכול הדיין להסתלק, ורש"י ס"ל שאף בספק פיקוח נפש או היזק ממון הדיין יכול להסתלק, אולם בשב"י ח"א סי' קמ"ג כ' שאין בזה מחלוקת בין רש"י לתוס' ולכו"ע בין לרש"י ובין לתוס' רק אם יש ודאי פיקוח נפש יכול להסתלק עיי"ש, והאחרונים חלקו בהלכה בזה, עיי"ש בשב"י ח"א סי' קמ"ג, שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' ק"ל, ובחור"מ סי' שע"ח, הר"י מברונא סי' ר"י, ובערוך השלחן שם בסי' י"ב.

אולם עיי"ש בתומים ובנתיבות בחי' אות ב' שכתבו דלאחר שידעו להיכן הדין נוטה אף אם יש ודאי פיקוח נפש, אסור לו להסתלק ומשום לא תגורו מפני איש עיי"ש, ולכאז' בדיינים קבועים לעולם אינם יכולים להסתלק, ועי' בראש יוסף שם שכ' דהאסור להסתלק הוא אף בדיין יחיד שקיבלוהו ע"ע.

טו. וקצת ראייה מהדין שכ' הרמב"ם בפכ"ב מהל' סנהדרין ה"ב וכן תלמיד שהיה יושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר אם שתק הרי זה עובר משום לא תגורו מפני איש וכו' ע"כ, אמנם שם איירי בדין, שאע"פ שהתלמיד אינו דיין בדין זה, מכ"מ אפשר דכיון שעסוקין בדין קרא דלא תגורו שייכי ביה, [ובגמ' שם מבואר דאיכא בזה משום תרתי, משום מדבר שקר תרחק ומשום לא תגורו עיי"ש], ובאחרונים דנו אם בקיבלו פסולים איכא לאו דלא תגורו, עי' במנחת חינוך מצוה תטו, ובשו"ת מהר"י ברונא סי' רי"ג, וכן בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' שע"ח. ואגב נעמוד בזה עוד, דאפשר שגם איסור שוחד נאמר לא רק בדיינים אלא גם בממונים על הציבור, עי' מה שהאריך בזה בספר מעדני יום טוב סי' ע"ב, [הרב זנגר], בענין איסור שוחד בממונים על הציבור, גם הביא שם דברי הפלפולא חריפתא בסנהדרין פ"ג סי' י"ז אות ש' והובא בקיצור בפת"ש סי' ט' סק"א, וסי' ל"ד סקכ"ז, שכ' וז"ל ב' וראה דבר גדול שהשמיענו רבינו דשוחד אסור אף בדבר שאינו דין תורה אלא דרך קנס בעלמא כהך דהכא דפרש"י דקנסא הוי ואפ"ה מפרש רבינו פי' הרא"ש דקביל עליה כרגא דשלא בדרך שוחד היה, כתבתי זה להורות לנתמנים על הציבור אע"פ שאין דיניהם דין תורה ולא נתקבלו לכך אפילו הכי יזהרו מלקבל מתנות על דיניהם עכ"ל, וכ"כ בערוה"ש חו"מ סי' ט' סעי' א' דלאו דווקא דיין אסור בקבלת שוחד אלא אפילו כל הממונים וכל העוסקים בצרכי ציבור.

והנה שוחד איננו רק שוחד ממון ושוחד דברים, אלא גם כשהוא משוחד בנפשו לראות בו טובה, משום ידירות

לאחר שכ' כך אמרו חכמים המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעוה"ב כ' אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללים אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל י', ועדיין יל"ע.

ונראה פשוט וברור, שהוא חוב גמור על כל העוסקים בזה, ועל בתי הדין בישראל, למצוא עצות מועילות למנוע תופעה חמורה זו ככל האפשר, כי כאמור מדובר בדבר המצוי מאוד, שנזקיו גדולים ורבים, ואע"פ שריבוי המקרים וחומרת הנזקים העצומים הנגרמים מכך, אינה ידועה אלא ליחידים, לצערנו הגדול מעשים חמורים אלו נעשים בקביעות ומידי יום ביומו, וע"ז נאמר רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה נ"ן, ולהלן

החוטאים או אחד מבני משפחתם יזיקו להם, בזה יש מקום להקל טו, אבל באמת בזמננו אינו מצוי כלל חשש סכנה, ואין בזה אלא אי נעימות ותרעומת בעלמא.

עוד יש המתרצים עצמם כי אם ימסרו את הפוגע לשלטונות יהיה מכך חלול ה' גדול, ובפרט אם הפוגע הוא אדם ידוע ומוכר לרבים, או שיש לו תפקיד מכובד, אולם אין נראה שיש בזה טעם מספיק, [במקום שעפ"י דין יש למסרו לשלטונות, וכדלהלן], דלעולם כאשר בית דין מקיימים את העונשים שחייבה תורה לחטאים, מתפרסם החטא ברבים, ולא נזכר בשום אחד מהפוסקים, ענין זה שיש בפרסום הדברים משום חלול ה', ואדרבה נאמר בקרא וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות עוד, וראה מש"כ הרמב"ם במצוות תוכחה בהל' דעות פ"ו ה"ח

קרובה מאוד או משאר חשבונות שהוא חושב לתועלתו הוא, [אף דמיקר הדין כל אלו כשרים לדון בדיעבד]. טז. וכמש"כ בשו"ע יו"ד סוף סי' של"ד וז"ל אע"פ שחייב אדם למחות בידי עוברי עבירה וכל מי שאינו מוחה ובידו למחות נתפס באותו עון מ"מ אין אדם חייב להוציא ממונו על זה, ולכן נהגו להקל למלמחות בעוברי עבירה שיש לחוש שיהיו עומדין על נפשינו ומאודינו ע"כ, וכ"ה ברמ"א בחו"מ סי' י"ב סעי' א' בהג"ה נהגו עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה מפני חשש סכנה שמא ימסרנו למלכות ע"כ, ועיי"ש מש"כ בתומים. ועיין בפת"ש יו"ד סי' של"ד ס"ק י"ט, שהביא מדברי הבכור שור בסוטה מ"ז שכתב על דברי שו"ע אלו, דמזה דשו רבים וכהתירא דמי להם לחנוף לאשר לו שם ויד קצת אצל שום שררה או שאר תקיפות אף על גב דלא ברי היזיקא, ע"כ תפוג תורה ואין כופין אם איש את רעהו חיים בלעו, ובאמת טעות גמור הוא, דדברי מהרי"ו לא נאמרו כ"א בברי היזיקא, ואלת"ה בטלת לא תגורו מעיקרא, דודאי לא נאמר לא תגורו כ"א בדאיכא מקום לירא, והאריך בזה ע"כ.

יז. ועי' ביומא פ"ו ב' מפרסמין את החנפין מפני חילול השם וברש"י אם יש מכיר במעשיו מצוה לפרסמו מפני חילול השם שבני אדם למידין ממעשיו שסבורין עליו שהוא צדיק ועוד כשבא עליו פורענות בני אדם אומרים מה הועיל לו זכותו ע"כ.

יח. ומכאן הודעה על הזהירות הנדרשת על ההורים בשימת לב ועינים פקוחות על הילדים, ובפרט במקוואות טהרה, כי רבים המכשולות בזה, ועל בעלי המקוואות וביותר אלו הרבנים הממונים והאחראים על מקומויות אלו, כי האחריות על ענינים אלו מוטלת עליהם, וא"א להאריך בזה.